

НАКОНЕЧНА
Юлія Леонідівна
Tematika@ukr.net

УДК 336.1

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

INFLUENCE SHADOW ECONOMY ON STATE FINANCIAL SECURITY

к.е.н., доцент кафедри
фінансів, Київський
національний універ-
ситет імені Тараса
Шевченка

В статті розглянуто особливості фінансової політики України, спрямованої на зменшення обсягів тіньових фінансових потоків. Досліджено вплив мінізації на фінансову безпеку держави. Запропоновано напрями зниження рівня мінізації фінансових потоків в Україні.

В статье рассмотрены особенности финансовой политики Украины, нацеленные на уменьшение объемов теневых потоков. Исследовано влияние тенезации на финансовую безопасность государства. Предложено направления снижения уровня тенезации финансовых потоков в Украине.

The article says about the specialties of the financial policy of Ukraine, aimed at reduction of financial shadow flows volumes. Based on the results of the study are made conclusions about the influence of the shadow economy at the state financial security. The ways of the reduction of the level of financial flows shadowing in Ukraine are proposed.

Ключові слова: відмивання грошей, «брудні гроші», фінансові потоки, корупція, тіньова економіка, фінансова безпека

Ключевые слова: отмывание денег, «грязные деньги», финансовые потоки, коррупция, теневая экономика, финансовая безопасность

Keywords: laundering, "dirty money", financial flows, corruption, shadow economy, financial security

ВСТУП

Тіньова економіка – явище, характерне для всіх країн світу. Крім негативних економічних наслідків вона має також вплив на соціальну сферу, отже впливає комплексно на суспільство та фінансову систему. Незважаючи на деякий позитивний вплив тінізації на економічну систему у вигляді стимулу для зростання та розвитку при її незначних обсягах, тінізація фінансових потоків має глибокі негативні наслідки не лише для економічної системи, але й для фінансової безпеки держави.

Над проблемою з'ясування рівня загрози тінізації економіки для фінансової безпеки держави працювали такі вчені як, В. Базилевич та Л. Баластрик [1]. Погляди на окремі складові фінансової політики держави щодо детнізації фінансових потоків містяться у працях О. Грищенко [2], А. Єніної-Березовської [3], Ю. Козака [4], М. Песселя [5], В. Романюка [6]. А. Дреер та Ф. Шнайдер досліджували взаємозв'язок між обсягом тіньової економіки країни та рівнем корупції, а також здійснювали аналіз та оцінку причин виникнення та динаміку розвитку тіньової економіки по країнах світу, можливі загрози тінізації для фінансової безпеки держави [7]. Політичне та фінансове підґрунтя розвитку тіньового сектору економіки та практичні рекомендації щодо подолання проблем корупції та рейдерства в Україні висвітлено у роботах професора З. Варналія. [8].

МЕТА РОБОТИ полягає у здійсненні оцінки ситуації, пов'язаної з тінізацією, що склалася на

сучасному етапі в Україні, а також загрози які становить вітчизняна тіньова економіка для фінансової безпеки держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При здійсненні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення методів розрахунку рівня тіньової економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Тіньова економіка (нелегальна господарська діяльність спрямована на отримання доходів із порушенням чинного законодавства) набуває особливого впливу на фінансову безпеку держави в умовах кризових явищ. Зокрема, для України залишаються гострими проблеми: корумпованості владних структур, несплати податків, штучного банкрутства, приховування реального фонду оплати, зростання кількості фіктивних фінансових операцій, відтік капіталу за кордон. Це призводить до зменшення доходів держави та загрожує досягненню цілей стабілізації бюджету, знижує потенціал реформування фінансової системи. Тіньова економіка включає в себе як кримінальні, так і некримінальні дії (неформальна та прихована діяльність), які обумовлюють недонадходження податків та зборів до бюджетів всіх рівнів (рис.1).

Рис. 1. Складові тіньової економіки

Рис. 2. Рівень фінансової безпеки держави

Рівень фінансової безпеки держави – це комплексна оцінка ефективності функціонування легальної економіки та державного сектору управління, а також фінансові втрати від тіньового сектору економіки (рис. 2).

Сучасні експертні методи не можуть повною мірою врахувати обсяг тінізації за рахунок недостатньої інформації щодо офіційних даних про результати діяльності підприємств, фінансових установ, домогосподарств. Критичним, рівнем тінізації економіки є 40% ВВП, в Україні він за останні роки досяг 50-60% ВВП [9].

З часів незалежності України було здійснено комплекс заходів для зменшення обсягів тіньових потоків в торгівлі, галузі будівництва та нерухомості. Проте вони виявились недостатньо дієвими. Про це свідчить той факт, що на початку 2010 року Україну було внесено до «чорного списку» FATF [10], вказано на численні масштабні економічні махінації в Україні, зокрема у банківській сфері [11]. Також про значні масштаби хабарництва серед чиновників та управлінського апарату свідчать дослідження Legatum Institute, та нью-йоркського Institute of modern Russia [12].

В результаті досліджень було виявлено особливості вітчизняного механізму отримання тіньових доходів: нелегальний експорт капіталів; одержання тіньових доходів шляхом прихованого вилучення з обігу різниці між офіційними і реальними цінами на товари і послуги; корупція; нелегальні валютні та зовнішньоекономічні операції; випуск і реалізація не облікованої продукції; надання не облікованих послуг; вимагання, розкрадання, грабежі; фінансове шахрайство; незаконна приватизація державної власності; розкрадання в державних, акціонерних і колективних підприємствах [13].

Таким чином, як видно з результатів аналізу, тінізація має місце у всіх сферах вітчизняної фінансової системи. Подолання її, хоч і було проголошено в якості одного з основних напрямів фінансових реформ, залишається наразі не вирішеним завданням. Це пов'язано і з тим, що відповідальність за нелегальну діяльність та прибутки від неї, поки що є неспівставними.

Державний управлінський апарат поступово трансформується. Проте дуже часто самим урядовцям не вистачає політичної волі почати зміни із себе. Вони залишаються не зацікавленими у тому, щоб

перекрити діючі тіньові канали та запобігти новим тіньовим схемам.

Досвід зарубіжних країн підтверджує, що тіньова економіка підпорядкована та обслуговує економічні та політичні інтереси певних політичних сил і ділових кіл. При цьому важливо врахувати багатовекторність тіньових відносин, особливо звертаючи увагу на наступні: тіннізація виборчих процесів і механізмів, за гроші йдуть до влади і з допомогою влади отримують тіньові кошти; зрощування тіньового капіталу з державним апаратом; небезпечні симптоми тіннізації військової сфери, невирішена проблеми розмежування влади і власності [14].

Важливим за таких умов є усвідомлення того, що тіннізація фінансових потоків загострює проблеми фінансової безпеки держави, може зруйнувати як державний так і приватний сектор економіки, має негативний вплив на інвестиційний клімат в країні, але є також перешкодою на шляху євроінтеграційних процесів, оскільки майже всі з умов Маастрихтських критеріїв так чи інакше стосуються тіннізації [15].

Загроза фінансовій безпеці оголила слабкі місця Економічного та монетарного союзу. Тому країни-члени ЄС провели широку реформу, запровадження Пакту про стабільність і зростання. Це забезпечує транскордонну прозорість та порівнянність бюджетів. Нові положення набули чинності в грудні 2011 року. Нові зміни покликані забезпечити кращу бюджетну дисципліну. Бюджетні дані обліковуються на основі чітких стандартів, дотримання яких контролюється Європейською службою статистики ЄВРОСТАТ. Держави, які подають недостовірні статистичні дані щодо дефіциту бюджету та державного боргу, мають сплачувати з високої штрафи.

У березні 2012 року 25 країн-членів ЄС підписали Договір про стабільність, координацію і управління в Економічному та монетарному союзі, коротко «Фіскальний договір». Він доповнює та посилює реформований Пакт про стабільність і зростання. Фіскальний договір зобов'язує країни до запровадження єдиних та обов'язкових бюджетних правил у національній системі права (на рівні Конституції). Договір набув чинності 1 січня 2013 року, у національне законодавство європейських країн був імплементований до 1 січня 2014 року. У порівнянні з діючим законодавством Фіскальний договір містить наступні нові положення: річний структурний дефіцит бюджету окремих держав не має перевищувати межу в 0,5% від ВВП.

Таким чином, з огляду на масштаби тіннізації, її національні особливості та характер, а також деструктивні наслідки не лише для фінансової, але й для соціальної сфери, необхідним є розробка дієвих заходів щодо підвищення фінансової безпеки держави. Лише в умовах фінансової стабільності і стійкості може забезпечуватись належний життєвий рівень, здійснюватись ефективна бюджетна, податкова, боргова, соціальна, грошово-кредитна політика держави, оскільки фінансова безпека країни є кінцевим результатом і, одночасно, підґрунтям для неї. Це забезпечить привабливість України в економічній сфері на міжнародній арені, а також

забезпечить реалізацію задекларованого в Україні євроінтеграційного вектору розвитку.

ВИСНОВКИ

Спираючись на результати аналізу досвіду вітчизняних та зарубіжних вчених, визначимо, що неефективна система управління фінансовою безпекою призводить до збільшення сегменту тіньової економіки країни. Система забезпечення фінансової безпеки в Україні на сучасному етапі повинна відповідати таким основним вимогам:

1. ефективне функціонування в умовах воєнного конфлікту, підготовка для цього фахівців з високим рівнем кваліфікації, а також розробка заходів підтримки фінансової безпеки на випадок загострення різних надзвичайних подій;

2. наявність чіткої структури та функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влад, а також налагодження взаємозв'язку між ними. Відкритість у діяльності вказаних органів влади.

3. приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних норм;

4. прогнозування та своєчасне відвернення загроз фінансовій безпеці.

З огляду на значний рівень тіннізації фінансових потоків в Україні, забезпечення фінансової безпеки держави та впровадження заходів щодо детіннізації фінансів є пріоритетним завданням. Дієвим кроком для вирішення цієї проблеми може стати комплексне реформування фінансової системи, зокрема бюджетно-податкової: доступ громадськості до інформації з питань державних фінансів, удосконалення система бухгалтерського обліку в державному секторі, посилення державного внутрішнього фінансового контролю, створення умов для здійснення незалежного зовнішнього фінансового контролю, управління ліквідністю державним боргом, протидія корупції, зупинення зухвалих рейдерських атак та безкарного захвату бізнесу.

Майже не дослідженими залишаються новітні форми та схеми ухилення від оподаткування в умовах трансформації міжнародних кредитних відносин. Подальші дослідження доцільно зосередити на проблемах фінансової кіберзлочинності, бізнес-піратства оскільки цей сектор тіньової економіки швидко розвивається в глобальній фінансовій системі.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Державні фінанси: навч. посіб. / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик; за заг. ред. В.Д. Базилевича. — К.: Атіка, 2002. — 368 с.

2. Грищенко Олександр Проблеми боротьби із «відмиванням брудних коштів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1816>.

3. Єніна-Березовська А.О., Середіна Г.В. Система безпеки держави та загрози економічній процесу: тіннізація і криміналізація економіки// Бізнесінформ. — 2014. — № 9. — С. 41–46.

4. Козак Ю.Г. Міжнародна макроекономіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://libfree.com/192649728-ekonomikamizhnarodna_makroekonomika_kozak_yug.html.

5. Пессель М.А. Финансово-кредитный механизм интенсификации общественного производства. – М.: Финансы, 1977.

6. Проблеми боротьби з відмиванням „брудних” грошей в Україні Романюк В.С., ас. Британська Н.Н. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67425.doc.htm.

7. Dreher A., Schneider F. Corruption and the shadow economy: an empirical analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.123.1087&rep=rep1&type=pdf>.

8. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації [Електронний ресурс] / за ред. З.С. Варналія. – 2006 // Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm – назва з екрана.

9. Никифоров Б., Кузнецов Т., Фельзенбаум В. Теневая экономика: основы возникновения, эволюция и ослабление // Вопросы экономики. – 1991. – № 1. – С. 100–110.

10. Україна імплементує нові стандарти FATF в національне законодавство щодо відмивання коштів та фінансування тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/2/17/57439.htm>.

11. Керівники банку «Таврика» втекли з грошима українців за кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/kerivniki-banku-tavrika-vtekli-z-groshima-ukrayinciv-za-kordon-zmi.html>

12. Нідерланди заарештували рахунки українських экс-чиновників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/world/2014/03/07/117302>.

13. Савченко І.Г. Тіньовий сектор економіки України: аналіз стану та напрями детінізації / І.Г. Савченко, А.Є. Іорданов // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. – 2012. – № 3. – С. 107–116.

14. Дудін М.М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://businessinform.net/pdf/2011/12_0/4_14.pdf.

15. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029.